

have, — lidt friere og mere ubundet Anlæg maa absolut foretrakkes. En Del Provinskirkegaarde har indset dette og skabt virkelig smukke Urnehaver, hvor Mottoet har været: Jo mindre »Krimskrams«, des større og renere Linier, — jo færre Indhegninger, des smukkere Hele, — og jo mindre Publikumsindividualitet, des større Ro for Øje og Sind. —

Omstaaende tre Tegninger er et morsomt og lærerigt Eksempel paa, hvorledes det kan gaa med et Projekt til en Urnehave. En stor Bykirkegaard skulde have indrettet ny Urnehave og havde et henrivende Stykke Jord liggende. Der var Græs overalt og fritstaaende Træer og dejlige Buske. Der blev lavet Udkast til en »fri« Urnehave uden Indhegninger af nogen Art, Grave paa 2 m², Græs overalt og kun faa Trædesten Arealet rundt (Fig. 146 øverst S. 74). Monumenterne skulde være smaa Natursten (25 × 30 cm), som laa i Græsset, — ingen Beplantning af nogen Art ud over Foraarsløg.

Det viste sig imidlertid snart, at de ansvarshavende ikke turde begynde paa dette Projekt og man forsøgte sig derefter med Tegn. 2, som adskiller sig ved at have Trædefliser til hver Grav. Da dette Forslag heller ikke kunde antages, blev man tilslut enige om Projekt 3 (Fig. 148 nederst S. 74). Det er en rigtig udmærket Løsning, men den ligger blot saare langt fra den Idealets snævre og svært tilgængelige Sti, som det havde været Tanken at slaa ind paa. —

Om de gamle Trægravmæler

Af Sognepræst, Dr. phil. Axel Garboe

I Førstelærer H. C. Frydendahl's interessante Afhandling om Trægravmæler fra den fynske Øgruppe (»V. K.« XIII S. 54 og flg.) hedder det Side 120: »Nu er den Art Gravmæler ved at gaa over i Historien om det svundne«. Og dette er utvivlsomt rigtigt. For de nye Trægravmæler, der nuomdage ses

hist og her (Fig. 151 og 154), er rejst ud fra delvis andre Tankegange end dem, der laa til Grund for de gamle Dages Trægravmæler. Det vilde være interessant i kulturhistorisk Henseende at faa nærmere efter-

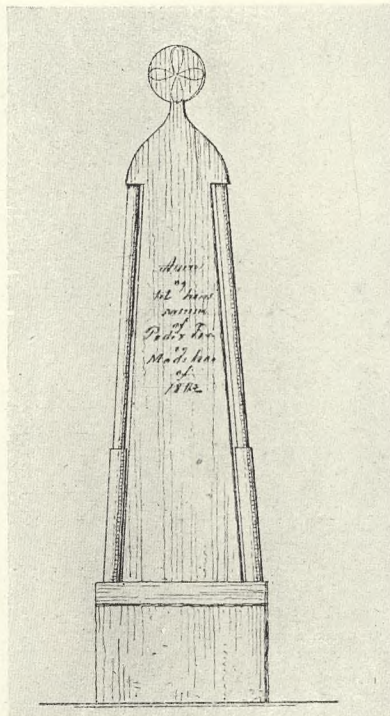

Fig. 149.
Gravmindesmærke
af Træ (ca. 1845).
Tegnet (1884) paa
Agersø Kirkegaard af
Arkæologen
J. B. Løffler.

Fig. 150.
Hjemmegjort Trækors
med Krans af
Glasperler. Agerse
Kirkegaard.
(A. Garboe fot. 1935).

Fig. 151.
Gravmæle af Træ paa
Lynæs Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1926.

sporet, ud fra hvilke kulturelle Strømninger Nutidens Træggravmæler er rejst. Flere forskellige Strømninger gør sig sikkert gældende. — I H. C. Frydendahl's Arbejde afbildes et Trækors med middelalderlige Motiver, tegnet af Arkitekt P. V. Jensen-Klint (»V. K.« XIII Fig. 252). Et derom mindende Egetræskors ses paa Jægerspris-Stiftelsens Kirkegaard, hidrørende fra en Skovgaard. Meget kunde tyde paa, at saadanne kunstnerisk udførte Kors paa Grave er rejst af Mennesker indenfor den grundtvigske Kreds. Overhovedet vilde det være en interessant Opgave at eftervise nærmere, hvordan de forskellige aandelige Strømninger — kirkelige og ikke-kirkelige — her i vort Land i Tidernes Løb har givet sig Udtryk i Gravmælernes Materiale, Skulptur og Indskrifter. Der er, kulturelt set, lang Vej fra en Skovgaards eller Jensen-Klints kunstneriske Trækors paa en Grav til det simple Trækors, som en (endnu levende) gammel Mand paa Agersø i Store Bælt selv har gjort og selv rejst paa sin Moders Grav. Dette Kors (Fig. 150), som var det sidste i sin Art paa Agersø Kirkegaard, har jeg i sin Tid afbildet i min Bog om »Agersø med Nabo-Øen Omø gennem Tiderne« (Kbh. 1938, Side 266).

Læsningen af H. C. Frydendahls smukke Arbejde rejser dernæst Spørgsmaalet om, hvordan Forholdene har været i andre Egne af Danmark. Har man kendt lignende Træggravmæler som paa den fynske Øgruppe paa Sjælland og i Jylland? Fra Asnæs afbildes her et Par gamle Træggravmæler (Fig.

Fig. 152 tilvenstre.
Træggravmæler fra
Asnæs Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1926.

Fig. 153 tilhøjre.
Del af Samlingen af
Hjemstavns-Gravmæler paa Stettin
Hovedkirkegaard.
Foto: J. Th. 1937,
(jevnt. Fig. 156).

152). Og hvad kan der iøvrigt oplyses om saadanne Gravmæler som Led i Landets Kulturhistorie? Herom ved i hvert Fald jeg altfor lidt. Maaske kunde disse Linier fremkalde fyldigere Oplysninger fra forskellig Side eller Henvisning til Litteratur herom, dersom saadan findes. Opgaven er i sig selv interessant. Her kan anføres, at Gravmindesmærker af Træ var almindelige paa Agersø (nær Skelskør) endnu i Mands Minde, men nu er forsvundne. Et saadant, tegnet ca. 1845 af Arkæologen J. B. Løffler, er gengivet foran (se Fig. 150). Det synes kun at have baaret den Dødes Navn og Data. Men gamle Folk paa Agersø kan endnu huske Træmindesmærkerne paa Gravene. Et af disse, rejst over en ung Mand, der døde i 1856, bar følgende Vers:

(Først siger de Efterladte):

Med taareblandet Øje
vi skuer mod det Høje
og beder Gud i Himmelen,
lad os forenes der igjen.

Du var vort Barn, du er vort Barn endnu.
Ej Gravens Muld kan Sjælene adskille.
Men et vi haaber, salig Trøst, at du
nu er hos ham, til hvem vi alle ville.

(og saa taler den Døde):

Kjære Moder: ak, hvi græder du,
Elskte Fader, hvorfor vil du klage?
Kendte I den Fryd, jeg nyder nu,
aldrig mer I ønsker mig tilbage.

Hvem, der har skrevet disse Vers, vides ikke. En poetisk begavet Agersø-Mand eller

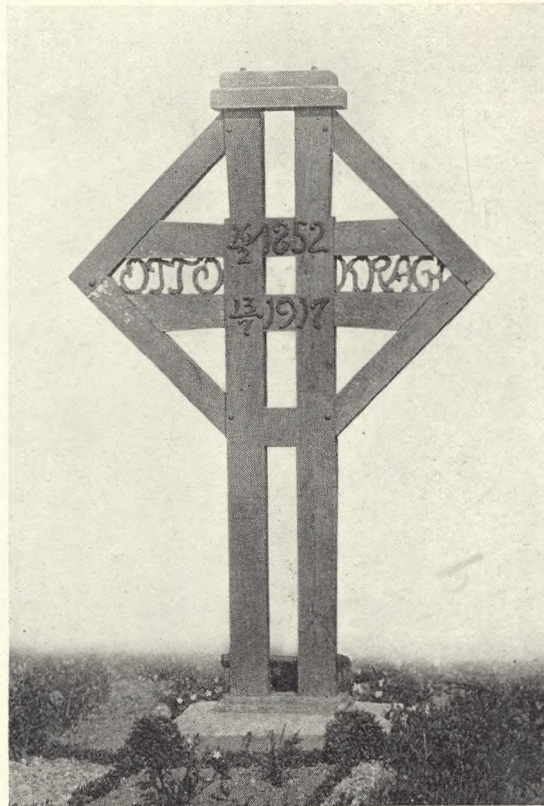

Fig. 154.
Gravmæle af Træ paa
Sorgenfri Kirkegaard
(Kongens Lyngby).
Foto: J. Th. 1929.

Vore Kirkegaarde Bind 14.

Fig. 155 tilhøjre.
Dødsbrædt paa Kirke-
gaarden i Sommat
i Finland (efter Mailla
Talvio).

Fig. 156 tilvenstre.
Del af Samlingen af
Hjemstavns-Grav-
mæler paa Stettin
Hovedkirkegaard
(jevnt. Fig. 153).

Fig. 157.
Arkitekt Fritz Niemann: Gravmæle i Træ, udført for Udstilling for Hjemstavnspleje i Schlesien 1913 (efter Effenberger v. Erbe).

Fig. 158.
Fra en bayersk Bjerglandsbys Kirkegaard.

Kvinde? ... Degnen? Præsten? eller helt andre --? Men kulturhistoriske Dokumenter er disse, nu forsvundne Gravmæler af Træ med deres Inskriptioner.

Og endelig er der Spørgsmaalet om Sammenhængen med lignende Gravmæler i andre Lande. H. C. Frydendahl meddeler (»V. K.« XIII S. 111), at en Finne kendte Gravmæler i Finland indtil de mind-

ste Enkeltheder af nøjagtig samme Typer som paa de fynske Øers Kirkegaarde, og dette er jo nærmere godtgjort i »V. K.« XIV S. 29–30 og flg. Fra Finland afbildes her yderligere hosføjede gamle Trægravmæler (Fig. 155 og 161). Fra Tyskland kendes tilsvarende »Hjemstavnsgravmæler« (Fig. 155, 158 og 159. — Træk af gammel *Folketro* afspejler sig utvivlsomt i de gamle, personligt prægede Gravmæler. Især gælder det maaske om de »Dødebrætter«, som kendes fra Danmark saavel som fra Tyskland og Finland (se Fig. 153, 155, 156, 158, 159, 161).

En Sommerdag for snart mange Aar siden standsede jeg ved en Kirkegaard i *Bayernwald*. Græsset groede over Gravene. Intet Hegn skilte Begravelsespladsen fra Omgivelserne, hen over Gravene var sammenhobet en Klynge »*Todtenbretter*«, Gravmæler af Træ med Kors og Navne og Indskrifter (Fig. 158). Nogle af disse Træmindesmærker var nye, andre mer eller mindre i Forsald indtil Ukendelighed. Man sagde, at et saadant Træmindesmærke rejstes af de efterlevende over enhver Død. Naar Regn og Sol, Frost og Hede i en Aarrække har gjort sit Arbejde og *Dødebrættet* tilsidst falder om — da er den Døde glemt. Kendes lignende Tankegange her i Danmark? Eller gælder dette ogsaa i Finland? De gamle Træmindesmærker paa de smaa Øers og mange andre primitive Steders Grave har sikkert endnu meget mere at fortælle os. Maatte det blive samlet og bevaret, førend det er for sent.

Efterskrift.

Jeg takker Havearkitekt *Johs. Tholle*, som ud fra sit omfattende Kendskab til Kirkegaardskulturen i Ind- og Udlandet har stillet sin Viden til Raadighed og har udtaget nogle karakteristiske Billeder af sin righoldige Samling, ligesom han har henvist til Litteratur, der vil kunne føre den interesserede dybere ind i dette fængslende Emne (se bl. a. *Diedrich Steiler: Norddeutsche Grabmalkunst*, Bremen 1938, og »Vore Kirkegaarde« V S. 114–24).